

YAYIN DEĞERLENDİRME

MÜSEYİP MEMMEDOV: PUBLİSİST SÖZÜN KUDRETİ* (Yrd. Doç. Dr. Özcan BAYRAK)

*Mustafa Said KIYMAZ***

Türk dilinin kudretli bir dil olarak ortaya çıkışının ilk belgesi Göktürk Kitabeleri'dir. Bu kitabelerin dili gibi alfabesi de özgündür. Bu kitabeleri inceleyen bilim adamları, kitabelerde kullanılan dilin niteliğini ve işlekliliğini göz önüne alarak Türk dilinin geçmişinin çok eski devirlerine kadar gittiğini belirtmişlerdir. Tarihi süreç içerisinde göçler, savaşlar gibi yaşanan olaylar sebebiyle Türkler, dünyanın değişik bölgelerine yayılmışlar ve farklı kültürlerle temas sonucu Türkler arasında değişik alfabeler kullanılmıştır.

Azerbaycan Türkçesi 1923 yılına kadar Arap alfabesi ile yazılmıştır. Bu tarihten itibaren yazarların, edebiyatçıların ve toplumun önde gelenlerinin gayretleriyle Latin Alfabesine geçilmiştir. Sovyet yönetiminin kararıyla 1939'da Kiril Alfabesi kullanılmaya başlanmıştır; fakat bu karar, önceki gibi tartışmalar sonucu değil, tepeden inme bir anlayışla olmuştur. SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını elde eden Azerbaycan, 1991 yılında tekrar Latin Alfabesine dönmüştür.

Aynı kaynaktan doğan bir ırmağın farklı kolları gibi, Türk kültürü ve edebiyatı da lehçe farklılıkları sebebiyle birbirini yeterince tanımayan sanatçı ve edebiyatçılar tarafından temsil edilmektedir. Ortak bir paydada buluşmak adına Türk ülkelerinde eser veren

* Yrd. Doç. Dr. Özcan BAYRAK tarafından Türkiye Türkçesine aktarılan "Müseyip Memmedov: Publisist Sözün Kudreti" isimli eser 2012'de Kesit Yayınları'ndan çıkmıştır.

** Arş. Gör., Adiyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, mkiymaz@adiyaman.edu.tr

sanatçıların ve edebiyat çevrelerinin birbirinden haberdar olması büyük önem arz etmektedir. Bu da dil içi aktarım dediğimiz yöntemle, eserlerin yazıldığı lehçe dışındaki başka bir lehçeye aktarılmasıyla mümkündür.

Tanıtımını yapacağımız kitap, Azerbaycan'ın önde gelen edebiyatçı, gazeteci ve aydını Celil Mehmetkuluzade'nin eserlerinde kullandığı dil ve üslup özellikleri üzerinde duran "Publisist Sözü Kudreti" adlı eserdir. Eserin yazarı Müseyip MEMMEDOV'dur. 1992 yılında basılan bu kitap Yrd. Doç. Dr. Özcan BAYRAK tarafından önce Kiril Alfabesinden Latin Alfabesine, daha sonra da Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Bu çalışmada, birçok yönüyle Celil Mehmetkuluzade'yi ve onun eserlerini tanıma imkânı buluruz. Celil Mehmetkuluzade, 25 yıl boyunca zor şartlar altında çeşitli baskılara rağmen çıkarmaya muvaffak olduğu Molla Nasrettin adlı dergisiyle, Türk dünyasında haklı bir şöhrete sahiptir. O, dil üzerine düşündüklerini bu süreli yayın sayesinde halka anlatma imkânı bulmuştur. Kendisi sadece Azerbaycan Türkleri ile ilgili değil, İran Türkleri ve Osmanlı Devleti'nde yaşayan Türklerle ilgili sorunlara da eğilmiş, onların da hislerine tercüman olmuştur. Müseyip MEMMEDOV, Celil Mehmetkuluzade'nin dili, üslubu ve gazeteciliği hakkında yaptığı tespitleri, onun eserlerinden yaptığı alıntılarla ortaya koymakta, okuyuculara berrak bir çerçeve çizmektedir.

Bu eserin önemine böylece temas ettikten sonra, eserin Türkiye Türkçesine aktarılmasının önemi şüphesiz daha iyi anlaşılacaktır. Yrd. Doç. Dr. Özcan BAYRAK bu eseri dilimize kazandırmakla Türk edebî ve ilmî çevrelerin dikkatini hem Azerbaycan Edebiyatına hem de bu edebiyatın önemli şahsiyetlerinden Celil Mehmetkuluzade'ye çekmiştir.

Tanıtıma çalışacağımız kitap VI bölümden oluşmaktadır.

I. Bölümde *Ana Dile Muhabbet* başlığı altında yazar, Celil Mehmetkuluzade'nin çeşitli eser ve makalelerinde anlattığı durumlara değinmektedir. Özellikle Rusça ve Arapçaya meyledip bu dillerle konuşmayı bir böbürlenme vasıtası yapanlar, söz konusu bu eserlerde eleştirilmektedirler. Bu eleştiri yer yer mizahî bir nitelik kazanmakta, kendi dilini hor gören insanların aslında kendilerini gülünç durumlara düşürdüklerini anlatmaktadır. Ana dile sahip çıkmanın önemine vurgu yapılan bu bölümde, Celil Mehmetkuluzade'nin devrin ileri gelenlerini de bu konuda tenkit ettiği görülmektedir. "Eğer biz ana dilimize diğer milletler gibi sahip çıkmazsak ve kendi aramızda bu dili konuşmazsak o zaman toplumda kendimize ait her düzen bozulmuş olur. Nedeni de şudur ki hem Tiflis hem de Bakü'de ne kadar milli cemiyetimiz varsa hiçbirinin temsilcileri dahi kendi ana dillerinde konuşmuyor (s. 41)." Bu bölümde üzerinde durulan bir başka konu ise alfabe meselesidir. Latin harflerine geçişin önemli bir taraftarı ve savunucusu olan Celil Mehmetkuluzade, Arap alfabesiyle bir yere varılamayacağı kanaatindedir. Başta farklı, ortada farklı ve sonda farklı yazılan harflere sahip Arap alfabesi ile diğer toplumların kullandığı alfabeleri kıyaslayan yazar, Arap harflerini kullanan toplumların hiyeroglif yazısına bile şükretmeleri gerektiğini söylemektedir (s. 53). Yine bu bölümde üzerinde durulan ve eleştirilen bir konu da Bakü'de hızla yayılan yabancı dille yazılmış levhalardır. Yazar, mizahi bir üslupla, köyünden Bakü'ye gelen bir köylünün kendini Yecüc-Mecüc ülkesinde zannedeceğini söyler (s. 61).

II. Bölüm olan *Üslubî Taktikler*'de yazar Müseyip Memmedov, Celil Mehmetkuluzade'nin eserlerinde dili kullanma özellikleri üzerinde durmuştur. Sovyet devrinin ağır sansür ortamında yazarlığına devam etmeye çalışan Mehmetkuluzade, yer yer anlatmak istediklerini satır aralarına gizleyerek, eleştirilerine mizahi bir hava vermiştir. Bu bölümde Mehmetkuluzade'nin yazılarındaki ifade gücü, yazılarında yaptığı benzetmeler, yazılarını güçlü kılmak için kullandığı örnekler, diyaloglar vb. unsurlar okuyucuların dikkatine sunulmuştur. Bunlarla beraber yazarın kullandığı

noktalama işaretleri, şiire ait unsurlar, devrin olaylarına olan ilgisi ve onları halkın anlayacağı şekilde duyurma isteği gibi konulara da değinilmiştir.

III. Bölümde *Üslubî Figürler* başlığı altında Celil Mehmetkuluzade'nin eserlerinde kullandığı tekrarlar, karşılaştırmalar gibi unsurlar ele alınmıştır. Yazar bu bölümde özellikle Mehmetkuluzade'nin, din olgusunu kişisel çıkarları uğruna kullanan kişileri eleştirdiği yazıları konu edinmiştir. Bu yazılarda, anlatımı güçlendirmek için başvurulan yöntemler ön plana çıkarılmıştır. Örneğin yaşlı erkeklerin küçük yaştaki kızlarla evlenmesini eleştirdiği yazının adı "Kanlı Facia"dır. Yazar bu ismi metnin değişik yerlerinde tekrar ederek okuyucunun zihninde bir tablo şekillenmesini sağlamıştır (s. 86). Yazar, tekrarlar aracılığıyla hocalara, dinle insan tavlayanlara ve onların sözlerine inananlara nefretini bildirir. Ayrıca bu bölümde Mehmetkuluzade'nin eserlerinde seri halde tekrar edilen kelimelerin kullanım sayılarına göre gruplamaları yapılmıştır.

IV. Bölüm olan *Dilsel Sıralamanın Tekniksel İmkânları*'nda ise Mehmetkuluzade'nin eserlerinde kelimelerin sıralanması ve listelenmesinde takip edilen metot konu edilmiştir. Benzer fiillerin bir arada kullanılması, aynı cümle içerisinde yer alan eş anlamlı kelime grupları, aykırı fikirleri iletme için kullanılan zıt anlamlı kelimeler gibi unsurlar bu bölümde örnekleriyle birlikte yer almaktadır. Yine yer isimleri, şehir, kent isimleri, şahıs isimleri, yerel isimler, sayıların kullanımı gibi unsurlar da incelenmiştir.

V. Bölüm olan *Sözden Büyük Yedigâr Yoktur*'da Memmedov, Mehmetkuluzade'nin eserlerinde sıkça geçen atasözleri ve deyimleri ele almıştır. Mehmetkuluzade, atasözünü eserlerinde kullanmasını şöyle açıklar: "Dünyada herkes için söz bakidir. Bu yüzden de Türk âlimleri ölse dahi sözleri kalır. Öyle ki, eski âlimlerin, şairlerin sözleri günümüzde kullanılmaktadır. Bu yüzden de Türk âlimlerinin işe yarar sözlerini atasözü mahiyetinde değerlendirerek birkaçını mecmuamıza yazdık ki, okuyucularımız okuyup gerekli yerde onları kullansınlar (s. 127)." Ayrıca bazı atasözleri konunun uygunluğuna

göre değiştirilerek verilmiştir. Bununla birlikte mecazlı tabirlerin, özdeyişlerin çokluğu da dikkati çekmektedir.

VI. Bölümde *Sözcüksel Birimlerin Üslubî İmkânları* başlığı altında Mehmetkuluzade'nin eserlerinde kullandığı soru cümleleri, nida cümleleri, muhatapla konuşur gibi yazdığı cümleler ve emir cümleleri üzerinde durulmuştur. Yazarın bu cümleleri ve örnekleri vererek varmak istediği amaç, Mehmetkuluzade'nin publisist üslubunu göz önüne sermektir.

Tanıtmaya çalıştığımız bu kitap, Türk Dili hakkında düşünceleri ve tezleri olan bir yazarın dilini ve üslubunu konu almakta, onun devrinde yaşadığı ve gördüğü olumsuzluklara karşı takındığı tavrı göz önüne sermektedir. Celil Mehmetkuluzade, Azerbaycan Türkçesinin Azeri Türkleri tarafından gururla kullanılması gerektiğini söylemiş ve yabancı unsurların dilin bünyesine girmesine karşı çıkmıştır. İsimlerin sonlarına Rusça eklerin getirildiği 20. yüzyıl başlarında verimli çağını yaşayan yazar, verdiği eserlerle halkı bilinçlendirmeye çalışır. Celil Mehmetkuluzade'nin "Dirisiyle Rusça, ölüsüyle Arapça konuşan halkım benim." sözünden de dil noktasında halkı bilinçlendirmeye çalıştığı açıkça görülmektedir.

Böylesine mühim bir ismin dilinin incelendiği bir kitabı Türkiye Türkçesine armağan eden Yrd. Doç. Dr. Özcan BAYRAK'a teşekkür eder, benzer çalışmalarını beklediğimizi ifade ederiz.